

CULTURA JURIDICĂ A EXPONENȚILOR PUTERII – FACTOR DETERMINANT AL RESPECTĂRII DEMNITĂȚII UMANE

Iacub Irina - doctor în drept, conferențiar universitar interimar, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

CZU: 342.6

This article contains some important reflections on the role of legal and moral culture of the subjects of power for respecting human dignity, human rights and freedoms. In response to the actual situation, marked by a pronounced legal nihilism and high levels of corruption among public officials and dignitaries, the author emphasizes the absolute necessity to make a substantial effort to raise the level of legal culture and morality of the subjects of power – requirements necessary to strengthen the rule of law and democracy in society.

Keywords: legal culture, morality, subjects of power, rule of law, legal nihilism, corruption, human dignity, human rights and freedoms.

Articolul cuprinde reflecții importante asupra rolului culturii juridice și morale a exponenților puterii în contextul respectării demnității umane, a drepturilor și libertăților omului. Ca răspuns la situația actuală, marcată de nihilism și nivelul ridicat al corupției în rândul funcționarilor și demnitarilor publici, autorul subliniază necesitatea absolută de a face un efort substanțial pentru a ridica nivelul culturii juridice și a moralității exponenților puterii – măsură necesară pentru consolidarea statului de drept și a democrației în societate.

Cuvinte-cheie: cultura juridică, moralitate, exponenți ai puterii, stat de drept, nihilism juridic, corupție, demnitate, drepturi și libertăți.

Статья содержит важные размышления о роли юридической культуры и нравственности в контексте уважения человеческого достоинства, прав и свобод человека. На сегодняшний день, в условиях высокого уровня нигилизма и коррупции среди должностных лиц и государственных служащих, автор подчеркивает острую необходимость сделать значительные усилия для повышения уровня правовой культуры и нравственности представителей власти как необходимые меры по укреплению правового государства и демократии в обществе.

Ключевые слова: правовая культура, нравственность, представители власти, правовое государство, правовой нигилизм, коррупция, достоинство, права и свободы.

Cultura are un rol fundamental în cadrul unei societăți democratice, întrucât de nivelul de dezvoltare a culturii politice, juridice și morale depinde maturitatea democrației și a societății civile. În ce privește cultura juridică, aceasta se impune în atenție prin contribuția sa nemijlocită la orientarea normativ-valorică a societății în sfera dreptului și a legalității, ordonând conduita indivizilor în vederea asigurării securității lor. Ea

exercită o influență considerabilă asupra tuturor sferelor de activitate ale statului de drept [12, p. 6].

Fiind un fenomen deosebit de complex, *cultura juridică* (ca ansamblu de valori spirituale în sfera dreptului) este strâns legată de *cultura morală*, exercitând o influență colosală asupra celor mai decisive procese politico-sociale din societate, precum: activitatea de creare a dreptului,

realizarea/executarea legilor, funcționarea mecanismului de stat, metodele de acțiune a organelor puterii etc. [20, p. 18]. Aceste momente ne permit să constatăm că nivelul culturii juridice, gradul de dezvoltare al acesteia determină, în cea mai mare parte, succesul modernizării statului și a societății (în special, dinamica transformărilor în societățile tranzitive [19, p. 267]). Mai mult, de nivelul acesteia depinde stabilitatea și bunăstarea unui popor [9, p. 77].

Pornind de la aceasta, în prezent, a devenit destul de clar că edificarea statului de drept și dezvoltarea societății civile în Republica Moldova depinde atât de nivelul de dezvoltare a relațiilor social-economice, politice și morale din cadrul societății, cât și de nivelul culturii juridice a exponenților puterii publice [3, p. 202].

Specificul culturii juridice a societății constă în aceea că nivelul și starea ei depind în mare parte de funcționarea însăși a puterii de stat. Desigur, sub acest aspect nu trebuie ignorat faptul că cultura juridică este atât un sistem, cât și un rezultat al celor mai complexe relații socio-juridice dintre stat și societate. De aceea, calitatea culturii juridice depinde de ambii subiecți (statul și societatea), statului revenindu-i rolul principal în ridicarea nivelului acesteia. Prioritatea statului în sfera dată este determinată de însăși istoria sa și mentalitatea poporului său. Este destul de relevant în context cercetătorul rus I.A. Iliin, care subliniază că „statul se bazează și se menține doar datorită conștiinței juridice a cetățenilor și puterii sale” [15, p. 45]. Din această perspectivă, pe bună dreptate se consideră că statul care nu se bucură de autoritate în fața cetățenilor nu este în drept să speră la un nivel înalt de cultură juridică din partea poporului său [20, p. 18].

Cu regret, modelul contemporan al societății noastre, influențat în mare parte de istorie și transformările din ultimele două decenii, s-a dovedit a fi imperfect atât sub aspect economic, cât și cultural. Nici statul în ansamblu, nici societatea nu dispun de un nivel suficient și necesar de cultură juridică, corespunzător perioadei contemporane. Acest fapt se manifestă sub diferite aspecte. Funcționarii publici cu un nivel redus de cultură juridică exercită o influență negativă asupra relațiilor sociale prin aceea că admit abuzuri și excese de putere, folosesc prerogativele de putere în sco-

puri personale egoiste, manifestă o lipsă vădită de respect față de lege. Nivelul scăzut al culturii juridice a legiuitorului are un impact negativ mai ales asupra calității actelor legislative și, în consecință, a eficienței practice a acestora [4, p. 4-6]. Același nivel de cultură juridică din sistemul justiției generează supraîncărcarea instanțelor, tergiversarea proceselor, neexecutarea hotărârilor judecătorești, admiterea de erori judiciare și exercitarea arbitrară a justiției. Toate aceste manifestări conturează un tablou destul de sombru al realității societății noastre, care nu doar ne îngrijorează, dar pun în pericol însăși viitorul democratic al statului. Prin urmare, apreciem ca fiind deosebit de actuală și oportună necesitatea dezvoltării cu precădere a culturii juridice la nivelul autorităților statului, al funcționarilor publici și demnitarilor de stat [22, p. 34]. Un prim pas în această direcție ar consta în abordarea științifică a esenței și particularităților culturii juridice a exponenților puterii, cât și înțelegerea rolului decisiv al acesteia pentru progresul societății.

În literatura de specialitate [20, p. 20], *cultura juridică a exponenților puterii* este văzută ca o formă distinctă de *cultură juridică profesională*, ce dispune de anumite particularități, determinate de însăși specificul puterii și semnificația deosebită a activității publice.

Pentru a înțelege mai bine acest raționament este binevenit a preciza că, în realitate, nivelul scăzut al culturii juridice influențează motivația, interesele și conduita subiecților puterii. În goana după diferite privilegii, la putere adeseori acced persoane cu un trecut criminal. Pentru o mare parte din funcționari munca în aparatul de stat este importantă doar din considerentul că permite obținerea anumitor privilegii și satisfacerea anumitor interese personale. Pe de altă parte, după cum se știe, puterea, prin esența sa, este în stare să schimbe omul care o deține, iar cu timpul, aceste schimbări pot căpăta și un caracter negativ.

Astfel, investirea în funcție, de regulă, este legată de obținerea diferitor beneficii materiale și nemateriale. Acest fapt nu poate să nu influențeze calitățile personale ale unor conducători, la care cu timpul se atrofiază „gustul puterii”, și atunci funcția înaltă pe care o deține poate genera un proces invers: voința de stat se transformă în

voință personală, puterea de stat este asumată de către funcționar și este folosită pentru realizarea intereselor proprii. În rezultat, funcționarul servește nu societatea, dar se servește pe sine, voința sa personală, devenind voință de stat, orientînd-o în direcții greșite, uneori chiar criminale [21, p. 55].

Odată constatate asemenea momente în activitatea subiecților puterii este evident că cultura juridică în cazul dat fie lipsește cu desăvîrșire (mai bine zis este deformată în esența sa), fie are un nivel de dezvoltare foarte redus [3, p. 205].

Vorbind despre cultura juridică a exponenților puterii trebuie să recunoaștem legătura indisolubilă și interdependența pronunțată dintre aceasta și cultura morală. Fără a intra în detaliile fiecăreia dintre ele, ținem să cităm cîteva afirmații expuse în doctrină, considerate de noi mai mult decît relevante pentru subiectul nostru. Astfel, merită toată aprecierea ideea potrivit căreia „politica din ziua de azi și din toate timpurile trebuie înfăptuită de oameni integri din punct de vedere moral, care să așeze deasupra tuturor preocupărilor și priorităților lor, interesul general, binele public”. De aici pot fi deduse cel puțin două concluzii [11, p. 174]:

- cine nu are vocația să facă acest lucru, nu are ce căuta în viața publică;
- cei care au demonstrat că nu au o asemenea vocație trebuie obligați să părăsească viața publică.

În lumina acestor adevăruri, relațiile dintre guvernanți și guvernați trebuie astfel concepute și derulate, încît să materializeze principiul potrivit căruia primii sunt în slujba celorlalți, după cum statul este în serviciul cetățanului.

Încă din antichitate s-a susținut că guvernarea trebuie să fie partea omului cinstit [1, p. 103], iar funcțiunile publice, indiferent de rangul lor, nu trebuie să-i îmbogățească niciodată pe cei care le dețin [11, p. 174]. Aceste idei rămîn a fi extrem de actuale și în prezent, mai ales că un om de stat întotdeauna trebuie să reprezinte întruchiparea a trei calități: patriotism, virtute și competență.

Consecințele pe care le atrage accesarea la putere a unor oameni fără valoare profesională, fără virtute și fără dragoste de țară sunt dezastuoase. Acestea pot fi urmărite cu ochiul liber. O descriere fidelă a unei asemenea realități este

realizată de prof. V. Vedinaș, care chiar dacă se referă la patria sa România, este perfect compatibilă și statului nostru – Republica Moldova. În acest sens, domnia sa susține că „în ultimii ani, țara s-a transformat într-un teatru pe scena căruia se preumblă tot felul de personaje dezintegrate din punct de vedere moral și valoric, inapte să-și asume o servitute publică, măcinate de nevoi veroase. Demagogia a fost relansată și, încet dar sigur, redevine politică de stat. Se proclamă și se aclamă practici și angajamente aparent morale, cum ar fi eterna luptă împotriva corupției, respectarea conflictului de interese și altele asemenea, dar care în realitate sunt încălcate pînă la sfidare de chiar cei care le proclamă” [11, p. 174-175].

Cu mare regret constatăm că, în prezent, cei care exercită diferite funcții sau demnități publice au reprezentarea că totul le este permis, că funcția pe care o dețin le atrage o poziție privilegiată de care trebuie să beneficieze în interes propriu. În realitate, are loc o pervertire a rolului și locului pe care ei îl ocupă în societate. În loc să înțeleagă faptul că ei sunt cei care trebuie să-i slujească pe ceilalți, că ei depind de cetățean, inversează rolurile și aservesc funcția propriilor nevoi. Beneficiarii serviciilor prestate de funcționari trăiesc același sentiment de pervertire, denaturare a statutului funcționarului și misiunii funcției îndeplinite de aceștia. Apreciază această funcție ca un favor, pentru care trebuie să plătească, în bani sau alte avantaje. Se dovedesc incapabili să înțeleagă că în binomul *administrați – administrație*, administrații sunt cei care au dreptul să pretindă, iar administrația are obligația să le satisfacă pretențiile, în limitele legii [11, p. 199-200].

Vorbind despre cei care se angrenează într-o activitate politică, de asemenea se poate constata că în majoritatea lor, aceștia percep noul lor statut, ca pe o sursă de continuare privilegii. Se plasează deasupra celorlalți în ceea ce privește drepturile și sub ei în ceea ce privește obligațiile. Uită că în absența egalității, nu există morală [6, p. 19]. Astfel se explică faptul că toate actele internaționale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ca și toate constituțiile lumii, proclamă egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și discriminări. Egalitatea este astfel o premisă și

condiție pentru moralitatea unei societăți [11, p. 176].

Potrivit cercetătoarei V. Vedinaș moralitatea în politică poate fi apreciată în funcție de următoarele criterii [11, p. 180]: conformitatea acțiunii politice cu legea, începând cu legea fundamentală a țării; conformitatea acțiunii politice cu standardele morale ale dreptății și echității; capacitatea acțiunii politice de a satisface așteptările a cât mai multor indivizi; consecvența cu sine însuși a individului și corespondența între două moralități, cea impusă de viața publică și cea specifică vieții sale private. În continuare domnia sa precizează că problema îndeplinirii acestor criterii trebuie analizată în funcție de depășirea unor stări, între care: starea de anomie (lipsa de norme în viața privată, și în cea publică); neîncrederea în instituțiile fundamentale ale statului, cum ar fi justiția, Parlamentul, Guvernul etc.; lipsa deprinderilor oamenilor de a se raporta la norme [8, p. 312].

Acestor cauze li se mai adaugă cel puțin două. Mai întâi, modul denaturat în care s-a înțeles semnificația libertății și a democrației existente într-un stat de drept, în curs de edificare după un regim totalitar, în care dominante au fost constrîngerile de toate tipurile: economic, politic, moral, afectiv, social și uman, în general. Prin „mod denaturat” se are în vedere dimensiunea exagerată și exacerbată a acestor valori, faptul că s-a sărit dintr-un tărîm al constrîngerilor într-unul al libertății absolute, nelimitate, fără o pregătire corespunzătoare. Un alt aspect este lipsa unor personalități simbol, care să reprezinte veritabile repere morale, la care să se poată raporta ceilalți, mai ales tinerii. Oamenii politici vizibili sunt, în cea mai mare parte, persoane controversate. Majoritatea celor care au deținut puterea, și-au aservit-o pentru slujirea propriilor interese. Din această perspectivă, politica este percepută ca o sursă de privilegii, în loc să reprezinte un izvor de servituți [11, p. 181-182].

În viziunea noastră, aspectul invocat de cercetătoare are un impact educativ extrem de negativ asupra societății și a membrilor acesteia. Confirmarea o regăsim cu precădere în amploarea și recrudescența corupției ca fenomen social negativ. Corupția este considerată a fi principala formă de exprimare a crizei morale pe care o traversează societatea în prezent, iar marea corup-

ție, corupția în rîndul oamenilor politici, a guvernanților, constituie forma sa agravată. Asemenea practici imorale reprezintă astăzi costuri reale de timp, bani și bunăstare socială, suportate nu doar de guverne sau de întreprinderi, ci și de către indivizi [10, p. 9].

Esența fenomenului corupției constă practic în faptul că acei care sunt învestiți cu diferite funcții de stat, în virtutea cărora exercită prerogative de putere publică, abdică de la valorile morale, pe care ar trebui să le slujească, încetează de a se preocupa de problemele statului, societății și se consacră propriilor interese pe care le așează deasupra celor publice [11, p. 199].

Prin esența sa corupția constituie o amenințare pentru democrație, pentru supremația dreptului, echitatea socială și justiția, ale cărei efecte negative constau în principal în faptul că erodează principiile unei administrații eficiente, subminează economia de piață și pun în pericol stabilitatea instituțiilor statale [10, p. 9].

Pentru a se preveni asemenea consecințe negative, este absolut necesar ca omul politic în orice stat și în orice democrație să înțeleagă că, deși el este un cetățean ca toți ceilalți, el nu este orice fel de cetățean. El este un cetățean investit cu un anumit statut, care îi conferă atît prerogative specifice față de cele ale altor cetățeni, dar și datorii suplimentare, altele decît ale celorlalți. Cu atît mai pronunțată și riguroasă trebuie să fie și răspunderea acestuia. Legile trebuie respectate de către toată lumea, mai ales de cei care sunt implicați în exercitarea diferitor funcții și demnități publice. Este adevărat că toți cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, dar de la titularii de funcții și demnități se așteaptă un plus de legalitate și moralitate. Respectiv, în prezent, trebuie pusă mai stringent ca niciodată problema ca în viața publică să pătrundă și să rămîna oameni care sunt nu numai profund profesioniști, ci și fundamental morali [11, p. 240].

Un aspect esențial pentru orice societate democratică este respectul față de lege. Este posibil ca legea să devină la un moment dat anacronică, dar ea trebuie schimbată prin mijloace constituționale, și pînă se întîmplă acest lucru trebuie să fie respectată [5, p. 13], absolut de către toți.

Luînd în considerație cele menționate *supra*, aderăm la ideea susținută de unii cercetători, po-

trivit cărora noi trăim într-o „societate de supraviețuire” și avem o democrație în mare măsură „de fațadă”, de „vitrină, de ochii lumii”. Mai mult, această societate de supraviețuire a inventat și o „morală a supraviețuirii” [7, p. 224]. Prin urmare, fiecare dintre noi, în limita atribuțiilor pe care ni le-am asumat, avem datoria de a schimba starea de lucruri, de a contribui la reîntoarcerea la normalitate și moralitate [11, p. 243-244]. Pentru realizarea acestui demers, exemplul conducătorilor, al funcționarilor publici din aparatul de stat, al persoanelor participante la activitatea legislativă și de aplicare a dreptului, exercită o influență enormă, mai ales asupra formării culturii juridice a societății [16, p. 85].

Suplimentar precizăm că exponenții puterii, în virtutea obligațiilor lor de serviciu, trebuie să se evidențieze printr-o atitudine pozitivă față de demnitatea, drepturile și libertățile omului și cetățeanului. Activitatea practică a acestor subiecți însă demonstrează că drepturile și libertățile omului nu prezintă pentru ei o mare valoare. Mai mult, încălcarea flagrantă și destul de frecventă a drepturilor omului a dus la înstrăinarea și distanțarea cetățenilor față de funcționari, de aparatul statului, la evitarea contactării acestora [20, p. 22].

Incontestabil, crearea mecanismului de protecție a demnității persoanei necesită din partea puterii publice un anumit nivel de cultură juridică și de reponsabilitate față de persoană. Respectarea omului, recunoașterea demnității acestuia în cea mai mare parte depinde de cultura juridică a societății. În acest sens, se consideră că cultura juridică constituie un element indispensabil garantării respectării demnității umane [17, p. 331].

În ordinea dată de idei, este important a reaminti că cultura juridică are misiunea de a armoniza interesele generale cu cele individuale, de a plasa omul în centrul dezvoltării societății, de a-i crea condițiile decente de activitate, trai și dezvoltare, de a asigura echitatea, libertatea și posibilitatea realizării sale multilaterale. Toate aceste momente corespund intereselor statului de drept, în care există o putere publică responsabilă, garanții juridice și morale eficiente precum: valori generale, corectitudine, onoare, bunătate și toleranță, autocontrol moral, demnitate umană și libertatea alegerii. În cadrul unui asemenea stat

ordinea de drept și legalitatea se asigură în principal datorită nivelului înalt de conștiință și cultură juridică. Respectiv, sarcina educării juridico-morale ce stă în fața unei asemenea societăți, constă în atingerea unui anumit nivel de cultură juridică în care fiecare membru al societății respectă normele de drept exclusiv în baza necesității interne, a convingerilor morale proprii, dar nu din frică de constrângere. Sub aspect ideal, se consideră că conduita legală nu trebuie motivată altfel decât de necesități morale [18, p. 363].

În prezent, în condițiile unei demnități civice slab dezvoltate și a incapacității majorității indivizilor de a-și apăra într-un mod civilizat drepturile, libertățile și interesele legale, sunt generate situații în care cetățenii, văzând lipsa în majoritatea cazurilor a răspunderii din partea puterii publice pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului, nivelul scăzut al culturii juridice, eficiența redusă a mecanismelor de protecție statală, își soluționează problemele vitale dincolo de cadrul legal, adesea în colaborare cu structurile criminale [14, p. 180].

Pe de altă parte, cu regret, funcționarii care trebuie să urmeze doar litera legii, principiul neadmiterii înjosirii demnității umane, a fidelității față de idealurile de onoare și demnitate, adeseori interpretează normele dreptului în favoarea intereselor personale. În consecință, neprotejarea cetățenilor față de acțiunile ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere constituie un pericol real pentru dezvoltarea culturii juridice în societate, formarea unei noi atitudini față de putere și stat în ansamblu.

Reamintim că specificul culturii juridice în perioada contemporană constă în aceea că nivelul și starea acesteia depinde în mare parte de funcționarea însăși a puterii de stat. Fiind o realizare a civilizației umane, cultura influențează asupra modalităților de exercitare a puterii. Specificul activității funcționarilor publici, a demnitarilor de stat determină trăsăturile culturii juridice a acestora. Ea se distinge de cultura juridică a altor cetățeni, mai întâi de toate, prin conținutul său. Reprezentanții puterii trebuie să fie adevărate etaloane ale dreptății, să dispună de un sentiment dezvoltat al responsabilității, de cunoștințe juridice mai profunde și complete, să fie pregătiți a respecta și implementa aceste cerințe în viață,

în procesul realizării cotidiene a competențelor lor, să-și dezvolte convingerea în necesitatea de a însuși și respecta principiile morale și de drept [14, p. 181].

Principul respectării demnității persoanei trebuie să pătrundă în activitatea tuturor ramurilor puterii. Potrivit acestuia, legiuitorul nu este în drept să adopte legi prin care să fie înjosită demnitatea umană sau diminuate drepturile și libertățile omului; puterea executivă trebuie să creeze toate condițiile pentru realizarea acestora, iar cea judiciară – să garanteze drepturile și demnitatea persoanei, inclusiv să le apere de posibilele atente din partea puterii legislative și executive [14, p. 181]. Desigur, un rol distinct în acest sens revine și organelor de ocrotire a dreptului, în sarcina căror intră nemijlocit asigurarea respectării și protecției demnității persoanei [13, p. 72].

Experiența demonstrează că în condițiile unui nivel scăzut al culturii juridice și a conștiinței juridice a funcționarilor publici, a lipsei răspunderii din partea puterii nu poate exista o protecție eficientă a drepturilor și libertăților omului, a unei domnii reale a dreptului în societate. În acest sens, cu regret, constatăm că în realitate normele constituționale care stipulează că „respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului” (art. 16 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova [2]) nu sînt întotdeauna luate în serios de către funcționari ca un imperativ, ce dispune de forță juridică superioară, avînd acțiune directă pe întreg teritoriul statului. Totodată, pot fi atestate asemenea momente precum: lipsa unui mecanism de realizare eficientă a competențelor autorităților de protecție a drepturilor și libertăților omului. De regulă, cetățenii sunt prost informați despre drepturile lor, în ceea ce privește adresarea la autoritățile statului, precum și obligațiile corelative ale funcționarilor de stat. Problemele raporturilor dintre putere și cetățeni sunt legate nu doar de necunoașterea de către ultimii a drepturilor lor, dar și de nedorința autorităților de a informa populația despre căile și posibilitățile realizării lor.

Toate aceste momente, completate cu un pronunțat nihilism juridic în rîndul funcționarilor și demnitarilor de stat (numit și nihilism juridic departamental), accentuează și mai mult criza culturii juridico-morale a societății noastre. De aici, devine clar că statul trebuie să se preocupe,

în primul rînd, de educația juridică a funcționarilor săi, începînd cu nivelele superioare, întrucît nihilismul juridic nu are doar un impact negativ local, ci afectează întregul sistem de drept și în consecință, întreaga societate.

Din aceste considerente, educația juridică a funcționarilor/demnitarilor este absolut necesară, transformîndu-se într-o problemă stringentă a societății. Aceasta este indispensabilă cu atît mai mult cu cît conștiința juridică a funcționarilor publici, în cazul persistenței nihilismului juridic, poate fi caracterizată ca insuficient dezvoltată, dar deja complet formată, fiind fragmentară și contradictorie [14, p. 182].

Privind în ansamblu, trebuie subliniat că nivelul scăzut al culturii juridice a exponenților puterii se răsfrînge deosebit de negativ și asupra stării legalității și a ordinii de drept din cadrul statului. Respectiv, în condițiile actuale, este oportun a demara un monitoring juridic asupra activității autorităților publice ceea ce ar permite evaluarea reală a stării legalității în sfera dată, analiza permanentă a problemei respectării de către funcționari/demnitari a drepturilor omului, elucidarea cazurilor de încălcare a acestora și dispunerea atragerii la răspundere a funcționarilor și demnitarilor statului pentru încălcarea legii.

Generalizînd, precizăm că cultura juridică este o condiție absolut necesară pentru respectarea libertății și securității individului, a drepturilor omului, a protecției sale juridice. În societatea contemporană, în care se fundamentează statul de drept și se dezvoltă democrația adevărată, principiul fundamental al existenței puterii trebuie să devină valoarea ființei umane – ideea demnității umane. Dacă este protejată corespunzător, demnitatea umană constituie un sprijin enorm pentru democrație și statul de drept, un început originar al oricărei ordini de drept. Dacă statul nu recunoaște și nu protejează demnitatea fiecărei persoane, atunci nimic nu poate garanta stabilitatea și dezvoltarea acestuia.

Bibliografie:

1. Aristotel *Politica*. București: Editura Casa Școalelor, 1924.
2. *Constituția Republicii Moldova*, din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.

3. Costachi Gh. *Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2014 (Tipografia Centrală).
4. Costachi Gh., Albu V. *Reflecții asupra culturii juridice în activitatea legislativă*. În: *Legea și viața*, 2015, nr. 2, p. 4-7.
5. Crăciun D., Morar V., Macoviciuc V. *Etica afacerilor*. București: Paideia, 2005.
6. Gânju T. *Lumea morală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
7. Miroiu A. *Instituții în tranziție*. București: Editura Punct, 2002.
8. Morar V. *Etica în afaceri și politică*. București: Editura Universității din București, 2006.
9. Smochină A. *Cultura juridică – mijloc de asigurare a protecției drepturilor omului*. În: *Cultura juridică și prevenirea corupției*, Materiale ale conf. intern. din 1 noiembrie 2007 (Chișinău). Chișinău: Transparency International Moldova, 2007.
10. Șterbeț V. *Cuvînt înainte la lucrarea Jurisprudența privind infracțiunile de corupție: aspecte teoretico-practice*. Chișinău: Ulisse, 2003.
11. Vedinaș V. *Deontologia vieții publice*. București: Universul Juridic, 2007.
12. Аграновская Е.В. *Правовая культура и обеспечение прав личности*. Москва, 1988.
13. Быргэу М. *Деятельность органов внутренних дел по обеспечению личных прав и свобод человека и гражданина*. В: *Правовые аспекты гражданского общества: реальность и перспективы*, Материалы международной научно-теоретической конференции, 26-27 февраля 2003. Кишинев: Ф.Е.-Р. „Tipografia Centrală”, 2003.
14. Власова О.В., Касаева Т.В. *Роль государственных служащих в утверждении достоинства личности*. В: *Вектор науки ТГУ*, 2010, № 4(14).
15. Ильин И.А. *Наши задачи. Историческая судьба и будущее России*. Москва, 1992.
16. Костаки Г., Муруяну И. *Правовое воспитание – необходимый элемент гражданского воспитания*. În: *Активные методы гражданского образования, научно-практическая конференция*, 2013. Комрат: Институт Демократии, 2013.
17. Придворов Н.А. *Достоинство человека как основа права и демократической государственности*. В: *Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах*. Отв. ред. проф. М.Н. Марченко. Т. 1 *Теория государства*. М., 1998.
18. Сальников В.П. *Правовая культура*. В: *Общая теория государства и права. Академический курс: в 3 т.* Т. 3. Москва, 2002.
19. Тодыка Ю.Н. *Правовая культура как основа реформирования правовой системы в аспекте становления правового государства и гражданского общества*. В: *Правовые аспекты гражданского общества: реальность и перспективы*, Материалы международной научно-теоретической конф. 26-27 февраля 2003.
20. Цыбулевская О.И., Милушева Т.В. *Нравственно-правовая культура субъектов власти и некоторые вопросы правоприменения по усмотрению*. В: *Ленинградский юридический журнал*. СПб., 2007, №4 (10).
21. Черниловский З.М. *Правовое государство: исторический опыт*. В: *Советское государство и право*, 1989, № 4.
22. Iacob I., Costachi Gh. *Cultura juridico-morală a subiecților puterii în contextul respectării demnității umane*. În: *Interferența dreptului intern și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată zilei adoptării Declarației Universale a Drepturilor Omului, din 10 decembrie 2014. Chișinău: AAP, 2015.